

2BLACKDOT..

“Esasen konu hep 2 nokta arasındadır”

Haftalık Politik ve Jeopolitik Gelişmeler

03 Kasım 2025 – Sayı 81

Bu hizmet size 2blackdot ve TEMA Grup tarafından ücretsiz verilmektedir. Bu yazılanlar yatırım tavsiyesi değildir.

Hazırlayan: Hakan Çalışkantürk

2twoblackdots@gmail.com

<https://www.2blackdots.com>

*** Yasal Uyarı:*** Burada yer alan yatırım bilgi, yorum ve tavsiyeleri yatırım danışmanlığı kapsamında değildir. Yatırım danışmanlığı hizmeti; a racı kurumlar, portföy yönetim şirketleri, yatırım ve kalkınma bankaları ile müşteri arasında imzalanacak yatırım danışmanlığı sözleşmesi çerçevesinde ve yetkili kuruluşlar tarafından kişilerin risk ve getiri tercihleri dikkate alınarak kişiye özel olarak sunulmaktadır. Burada yer alan yorum ve tavsiyeler ise genel niteliktedir. Bu yorum ve tavsiyeler mali durumunuz ile risk ve getiri tercihinize uygun olmayabilir. Bu nedenle sadece burada yer alan bilgilere dayanılarak yatırım kararı verilmesi beklentilerinize uygun sonuçlar doğurmayabilir. Gerek bu yayındaki gerekse bu yayında kullanılan kaynaklardaki hata ve eksikliklerden ve bu yayındaki bilgilerin kullanılması sonucundaki yatırımcıların ve/veya ilgili kişilerin uğrayabilecekleri doğrudan ve/veya dolaylı zararlardan, kar yoksunluğundan, manevi zararlardan ve her ne şekilde olursa olsun üçüncü kişilerin uğrayabileceği her türlü zarardan dolayı 2blackdot ve Hakan Çalışkantürk sorumlu tutulamaz.

2blackdot haftalık bülteni yönetici özeti:

1. Genel Çerçeve: Türkiye–Almanya Savunma İş Birliği

Rusya–Ukrayna Savaşı sonrası Avrupa güvenlik mimarisi yeniden şekillenmekte, NATO’nun kolektif savunma ilkesi ile AB’nin “stratejik özerklik” hedefi arasında yeni bir denge arayışı yaşanmaktadır. Türkiye ve Almanya, bu süreçte hem NATO müttefikleri hem de bölgesel güvenlikte tamamlayıcı aktörler olarak öne çıkmaktadır.

- **AB’nin Stratejik Pusulası**, Avrupa’yı sadece ekonomik değil, askeri bir güç haline getirme hedefini taşıyor.
- **Türkiye’nin %80’e ulaşan yerli savunma üretim oranı**, onu Avrupa’nın dışa bağımlı yapısından farklılaştırmaktadır.

2. İş Birliği Alanları

Savunma Sanayii Ortaklıkları

- 2017’de **STM–ThyssenKrupp Marine Systems** iş birliğiyle denizaltı inşa projesi başlatıldı.
- **Eurofighter Typhoon** savaş uçağı tedarik görüşmeleri ilerleme kaydetti; Almanya engeli kaldırarak satışa onay verdi.
- Ortak Ar-Ge ve teknoloji transferi girişimleri iki ülkenin ileri teknoloji kabiliyetlerini birleştirme fırsatı sunuyor.

Silah İhracatı ve Politik Dönüşüm

- Almanya’nın Türkiye’ye silah ihracatı 2024’te **103 milyon avroya** ulaştı, 2011’den beri ilk kez 100 milyon eşiği aşıldı.
- Bu dönüşüm, Almanya’nın Türkiye’yi “stratejik ortak” olarak yeniden tanımlama eğilimini güçlendiriyor.

Ortak Tatbikatlar

- “**NATO Tiger Meet 2024**” ve “**Anadolu Ankası 2025**” gibi tatbikatlarda iki ülke koordineli biçimde görev aldı.
- Bu faaliyetler, orduların **müşterek harekât kabiliyeti ve NATO entegrasyonunu** güçlendiriyor.

3. Fırsatlar ve Engeller

Engeller

- Türkiye’nin AB dışında kalması ve **Kıbrıs–Yunanistan vetosu** PESCO gibi AB savunma projelerine katılımını engelliyor.
- Almanya’daki siyasi unsurlar (özellikle Yeşiller Partisi) Türkiye’ye silah satışına geçmişte mesafeli davrandı.

Fırsatlar

- Rusya–Ukrayna savaşı sonrası **caydırıcılık ihtiyacının artması**, Türkiye’nin modern savunma kabiliyetlerini Avrupa için değerli kılıyor.
- **Türkiye’nin İHA, füze ve zırhlı araç üretimindeki bağımsızlığı**, Almanya’nın inovasyon açığını kapatabilecek nitelikte.
- **ESSI (Avrupa Gökyüzü Kalkanı)** gibi girişimler Türkiye’ye entegre hava savunmasında rol oynama fırsatı sunuyor.

4. Politika Önerileri

- **Savunma Sanayii Entegrasyonu**: Ortak Ar-Ge ve üretim projeleri (Eurofighter, Altay gibi) artırılmalı.
- **İhracat Şeffaflığı**: Almanya, silah ihracat izinlerinde öngörülebilirliği artırmalı.
- **NATO–AB Koordinasyonu**: Türkiye NATO’da, Almanya AB platformlarında Türkiye’nin dahil olabileceği mekanizmaları teşvik etmeli.
- **Yüksek Düzeyli Diyalog**: Savunma bakanlıkları ve üçlü platformlar (AB–Türkiye–NATO) daha sık kullanılmalı.

DETR 5. Almanya Başbakanı Friedrich Merz’in Türkiye Ziyareti (29 Ekim 2025)

Ziyaret, iki ülke ilişkilerinde “**yakın ortaklık**” mesajını güçlendirdi.

- Savunma, enerji, göç ve ticaret alanlarında iş birliği perspektifi vurgulandı.
- Almanya’nın “ordu kurma iradesi” kapsamında Türkiye’yi Avrupa güvenlik mimarisinde **kritik ortak** olarak gördüğü açıklandı.
- Bu ziyaret, savunma sanayii ve teknolojik ortaklıkların somut projelere dönüşeceği yeni bir dönemin işareti olarak değerlendiriliyor.

6. Sonuç

Türkiye–Almanya hattı, Avrupa’nın güvenlik denkleminde **jeopolitik merkezlerden biri** haline gelmiştir. Türkiye’nin **savunma üretim kapasitesi**, Almanya’nın **stratejik özerklik vizyonu**yla birleştiğinde, Avrupa’nın savunma dayanıklılığını güçlendirecek yeni bir modelin temelleri atılabilir. Bu ortaklık, NATO bütünlüğünü korurken AB’nin kendi güvenlik kapasitesini de artırma yönünde **dengeleyici bir köprü rolü** üstlenmektedir.

Jeopolitik ve Küresel Gelişmeler:

TÜRKİYE-ALMANYA SAVUNMA İŞ BİRLİĞİ:
RUSYA-UKRAYNA SAVAŞI SONRASI DÖNEMDE AVRUPA GÜVENLİĞİ

Giriş

NATO çatısı altında müttefikler arasında kolektif savunma birincil ilke olarak kabul edilir. NATO'nun temel metni olan 5. madde, üyelere herhangi birine yönelik saldırının tümüne yapılmış sayılacağını taahhüt eder ve nükleer caydırıcılık bu doktrinin parçasıdır. Bu bağlamda, Türkiye ve Almanya yıllardır aynı güvenlik şemsiyesi altında çalışmaktadır. Öte yandan, Rusya-Ukrayna Savaşı'nın ardından AB düzeyinde savunma iş birliği yeniden gündeme gelmiş, **Stratejik Pusula**¹ gibi belgelerle AB'nin "stratejik özerkliği" (ABD veya NATO desteği olmadan müdahale kapasitesini artırma) hedefi vurgulanmıştır.

Bu belge, özellikle Rusya'nın Ukrayna'ya saldırısı sonrası Avrupa güvenliğinde yaşanan kırılma üzerine şekillenmiştir ve AB'yi sadece ekonomik değil, askeri olarak da "jeopolitik bir aktör" haline getirmeyi hedeflemektedir. Hedeflerinden bazıları:

- 2025'e kadar 5.000 kişilik AB Hızlı Müdahale Gücü kurmak
- Kritik altyapılara (siber, enerji vb.) karşı dayanıklılığı artırmak
- Ortak savunma yatırımlarını artırmak (PESCO, EDF² çerçevesinde)

¹ Stratejik Pusula (Strategic Compass), Avrupa Birliği'nin Mart 2022'de kabul ettiği, AB'nin dış, güvenlik ve savunma politikalarını 2030'a kadar yönlendirmeyi amaçlayan kapsamlı bir yol haritasıdır. Temel amacı, Avrupa'nın güvenlik tehditlerine daha birleşik, hızlı ve etkili bir şekilde karşılık verebilmesini sağlamak, yani AB'nin stratejik özerkliğini güçlendirmektir.

² EDF (European Defence Fund – Avrupa Savunma Fonu), Avrupa Birliği'nin savunma sanayiinde ortak araştırma, geliştirme ve üretim projelerini finanse etmek amacıyla 2021'de faaliyete geçen bir fondur.

Avrupa'nın bu çabaları, NATO'nun vazgeçilmezliğiyle dengelenmekte; son Bakanlar Zirvelerinde NATO'nun yükümlülükleri teyit edilmiş, ancak ortak savunma imkânlarının güçlendirilmesine yönelik inisiyatifler tartışılmaktadır.

NATO ile iş birliğini güçlendirirken, AB'nin bağımsız hareket kabiliyetini geliştirmek Savunma sanayii bağımlılığı açısından ise Avrupa ülkeleri ve Türkiye farklı yol izlemiştir. Türkiye geçmişte silah sistemlerinde yerli üretim oranını %80'lere çıkarmıştır. Bu durum, Türkiye'yi kapsayıcı bir savunma sanayi üssüne dönüştürmüştür³.

Buna karşılık, Avrupa'nın pek çok savunma teknolojisi hâlen ABD, İsrail veya Avrupa içi büyük aktörlerden tedarik edilmektedir; resmî açıklamalarda Avrupa'nın savunmada yaklaşık %80 dışa bağımlı olduğu vurgulanmaktadır. Bu yakın geçmiş dönüşümü düşünerek, ittifak entegrasyonunda Türkiye'nin gelişmiş savunma sanayii hem bir avantaj hem de yeni denge arayışına işaret etmektedir.

Sonuç olarak, ittifak teorileri ve stratejik özerklik tartışmaları iki boyut sunmaktadır. NATO bağlamında kolektif savunma önceliği ve AB bağlamında özerk savunma kapasitesi arayışı. Her iki müttefik de bu dinamiklerde aktif rol almakta, Türkiye hem NATO'nun güneydoğu kanadında önemli bir ortak olarak görülmekte, hem de Avrupa'nın artan savunma yükünü paylaşma becerisini geliştirmektedir.

Son Dönemdeki Gelişmeler:

Savunma sanayii iş birlikleri: Türkiye ve Almanya arasında savunma projelerinde artan iş birlikleri göze çarpmaktadır. Örneğin, 2017'de Savunma Sanayii Müsteşarlığı (STM) ile Alman ThyssenKrupp Marine Systems (TKMS) Endonezya Denizaltı Projesi için iyi niyet anlaşması imzalayarak Türkiye'de denizaltı inşasını öngören kapsamlı bir projeye start vermiştir. Ayrıca, Eurofighter Typhoon savaş uçağı tedarik görüşmeleri çerçevesinde Alman Airbus yetkilileri, hükümetin satışa herhangi bir engel koymayacağı ve müzakerelerin son aşamaya yaklaştığı bilgisini paylaşmıştır. Bu gelişmeler, şirketler düzeyinde ortaklık ve teknoloji transferi potansiyelini artırmaktadır. *Alman Airbus CEO'su Schoellhorn, Almanya'nın Türkiye'ye Eurofighter satışını engellemeyeceğini açıklamıştır.* Savunma sanayii alanında karşılıklı satın alma, Ar-Ge iş birlikleri ve teknoloji transferini içeren yeni projeler, iki ülkenin ileri teknolojilerini birleştirme fırsatına işaret etmektedir.

İhracat izinleri: Almanya'nın Türkiye'ye yönelik silah ihracatı politikası son dönemde yumuşama göstermektedir. 2024'te Alman hükümeti, Türkiye'ye 103 milyon avro değerinde silah ve teçhizat ihracatına onay vermiş, bu rakam 2011'den bu yana ilk kez 100 milyon euroyu aşmıştır. Onay verilen satış kalemleri arasında Alman firmalarının ürettiği torpido yedek parçaları ile MBDA güdümlü füzeler de yer almıştır. Ekim 2025 itibarıyla ise Airbus Savunma CEO'su, dönemin Almanya başbakanının engeli kaldırdığını ve Eurofighter satışına destek verileceğini açıklamıştır. Bu bağlamda, İtalya ve ABD'den gelen projelere ek olarak Almanya'dan da ağır silah sistemleri satış izni verilmeye başlanmıştır. Sonuçta, Almanya savunma ihracatında dönüşüm göstererek, müttefik Türkiye'ye stratejik projelerde katkı sunmaya başlamıştır.

Ortak tatbikatlar: Türkiye ve Almanya, NATO çerçevesinde düzenlenen çok uluslu tatbikatlarda sıkça birlikte yer almaktadır. *Alman ev sahipliğindeki 2024 NATO Tiger Meet tatbikatına Türk Hava Kuvvetleri'nden F-16 uçakları katılmıştır.* Örneğin, Haziran 2024'te Almanya'da düzenlenen ve 13 ülkeden 50'den fazla uçağın yer aldığı "NATO Tiger Meet" tatbikatına Türk pilotlar da F-16'larla iştirak etmiştir. Benzer şekilde, Mayıs 2025'te Türkiye'de düzenlenen uluslararası "Anadolu Ankası" tatbikatına ABD, Almanya, İtalya, Katar, Polonya, Romanya, Slovakya vb. ülkeler katılmış; toplam 12 ülke gözlemci olarak izleme şansı bulmuştur.

<https://www.aa.com.tr/tr/gundem/uluslararasi-anadolu-ankasi-2025-tatbikati-basladi/3566517>

³ <https://www.bakunetwork.org/tr/news/analytics/14656>

Bu eğitimler, iki ordunun birlikte çalışabilirliğini güçlendirmekte, ortak muharebe senaryoları ve arama-kurtarma gibi misyonlarda iş birliğini artırmaktadır. Tatbikatlarda elde edilen tecrübeler, NATO envanter entegrasyonunu ve çok uluslu harekâta hazırlığı desteklemektedir.

NATO koordinasyonu: Hem Almanya hem de Türkiye, NATO ittifakı içinde aktif birer paydaş olarak hareket etmektedir. Almanya Savunma Bakanı Boris Pistorius, Türkiye'nin "NATO'nun güneydoğusunda çok önemli ve her zaman güvenilir bir müttefik" olduğunu vurgulamıştır. Bu çerçevede, her iki ülke de ittifakın savunma planlaması ve konuşlandırılmış görevlere personel katkısı sağlamakta, Karadeniz, Baltık veya Afganistan gibi farklı tiyatrolarda koordineli hareket etmektedir. Örneğin Almanya, Türkiye ile birlikte NATO'nun hava savunma kapasitelerini değerlendirme girişimlerinde yer almakta; Türkiye ise Akdeniz'de NATO deniz devriyesine katkı vermektedir. Türk ve Alman yetkililer düzenli istişarelere devam etmekte, bilgi paylaşımı ve standardizasyon alanlarında iş birliği aramaktadır.

Engel ve Fırsatlar:

- **Engeller:** Türkiye-Almanya savunma iş birliğinde hâlen aşılması gereken önemli engeller bulunmaktadır. Türkiye'nin Avrupa Birliği'nden farklı bir konumda olması ve Yunanistan-Kıbrıs faktörü, savunma projelerine katılımını güçleştirmektedir. Örneğin, Kıbrıs Rum kesiminin vetosuyla Türkiye, PESCO⁴ ve Avrupa Savunma Fonu gibi girişimlere dahil edilememektedir.

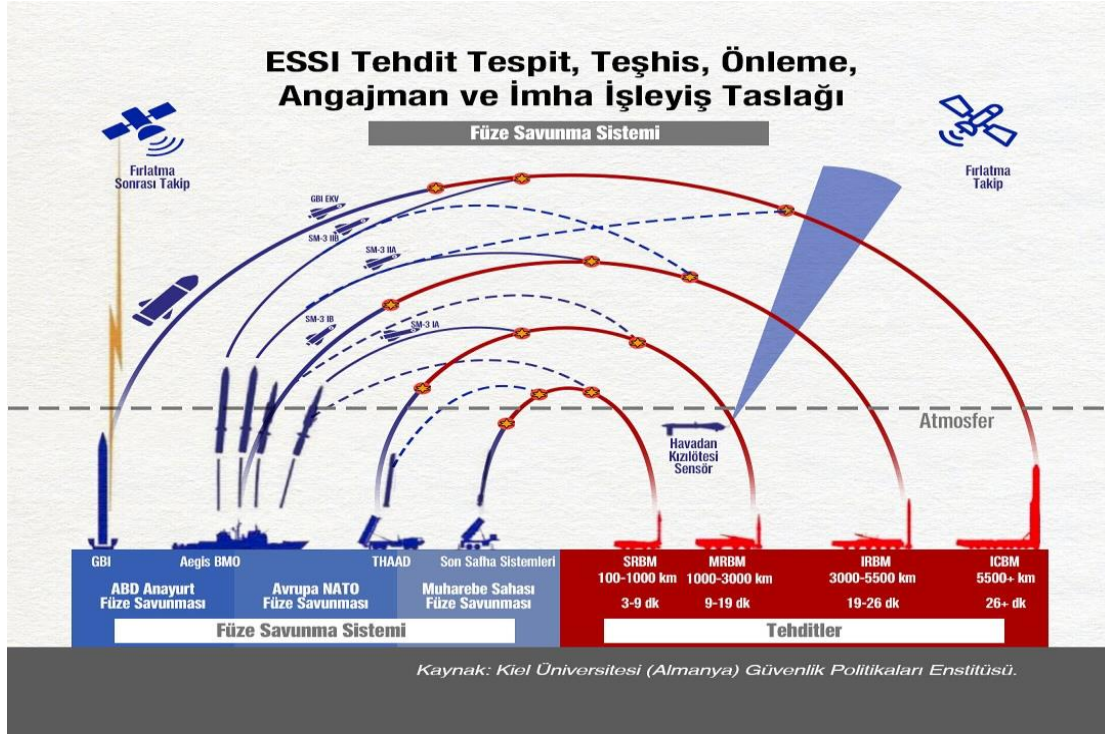

Ayrıca Almanya'da geçmişte (2019 S-400 krizi gibi) siyasi çekinceler Türkiye'ye yapılan silah satışlarını engellemiş; Yeşiller Partisi gibi unsurlar Türkiye'ye silah ihracatına temkinli yaklaşmıştır. Bunlara ek olarak, bazı Avrupa ülkelerinin (ör. Fransa'nın) ESSI⁵ gibi inisiyatiflere yönelik eleştirileri, Türkiye'nin AB savunma yapılarındaki rolüne kuşkuyla bakılmasına neden olmaktadır. Bu faktörler, savunma sanayii alanında politik ve teknik iş birliklerinin yolunu zaman zaman zorlaştırmaktadır.

- **Fırsatlar:** Öte yandan, mevcut güvenlik ortamı Türkiye-Almanya savunma ortaklığını teşvik eden fırsatlar da sunmaktadır. Rusya-Ukrayna Savaşı, Avrupa'daki caydırıcılığın güçlendirilmesi ihtiyacını artırmış; bu bağlamda Türkiye'nin modern savunma sanayii ve tecrübeleri değer kazanmıştır. Türkiye, yerli İHA, zırhlı araç ve füze sistemleriyle tamamen dışa bağımlılıktan kurtulduğunu göstermiştir. Almanya'nın savunmada inovasyon açığını ise Türk firmaların teknoloji gücü kapatabilir; TOBB Başkanı Hisarcıkloğlu da "savunma sanayiimizde inovasyona açık alanda Türkiye güçlü, ciddi iş birliği potansiyeli mevcut" demiştir. Ayrıca NATO içinde ortak tehdit algısı pekiştikçe, birlikte caydırıcılık stratejileri geliştirilmesi zorunlu hale gelmektedir. Türkiye'nin ESSI gibi Avrupa girişimlerine katılımı, kıta genelinde entegre hava savunmasına katkı sunma imkânı tanıyan bir fırsattır. Sonuçta, Türkiye'nin güçlü savunma sanayii ve stratejik konumu ile Almanya'nın kaynakları, karşılıklı güvene dayalı bir iş birliğiyle Avrupa'nın savunma kapasitesini artırma şansı sunmaktadır.

⁴ PESCO (Permanent Structured Cooperation – Kalıcı Yapılandırılmış İş Birliği), Avrupa Birliği'nin savunma alanındaki en derin entegrasyon mekanizmalarından biridir. 2017 yılında Lizbon Antlaşması'nın 42(6) ve 46. maddeleri temelinde kurulmuştur ve AB üye devletlerinin savunma kapasitelerini gönüllü ama bağlayıcı taahhütlerle geliştirmesini hedefler.

⁵ ESSI (European Sky Shield Initiative – Avrupa Gökyüzü Kalkanı Girişimi), Almanya'nın öncülüğünde 2022'de başlatılan bir Avrupa hava ve füze savunma girişimidir. Amaç, Avrupa ülkelerinin hava savunma sistemlerini entegre ederek kıta genelinde çok katmanlı bir savunma ağı kurmaktır.

<https://www.tskgv.org.tr/savunmasanayiigundem/savunma-sanayii-akademi-bu-hafta-gokyuzu-kalkani-girisimi>

Sonuç ve Öneriler

Rusya-Ukrayna Savaşı sonrası dönemde, Avrupa savunmasında Türkiye-Almanya iş birliği kritik bir öneme sahiptir. Buna göre aşağıdaki politika önerileri geliştirilebilir:

- 1. Savunma sanayii entegrasyonunun güçlendirilmesi:** Almanya ve Türkiye, ortak Ar-Ge ve üretim projelerini artırmalı, savunma sanayi firmaları arasında eşleştirme mekanizmaları kurulmalıdır. Eurofighter ve Altay tankı gibi projeler gibi yüksek profilli iş birlikleri teşvik edilmelidir.
- 2. İhracat izinleri ve regülasyonlarda şeffaflık:** Almanya, stratejik değerlendirmeleri ortak savunma çıkarları çerçevesinde yapmalı; silah ihracat izin süreçlerini objektif ve istikrarlı bir biçimde yöneterek belirsizliği azaltmalıdır. Türkiye'nin güvenliğini güçlendirecek yeteneklerin ihracı için zamanında kararlar alınmalıdır.
- 3. NATO ve AB mekanizmalarında iş birliği:** Türkiye, NATO savunma planlarına tam katılımı sürdürecektir; Almanya ise PESCO ve ESSI gibi AB savunma girişimlerinde Türkiye'nin aralarında yer alabileceği yollar aramalıdır. Bu, ortak hava savunması ve PESCO projeleri gibi alanlarda iş birliğini genişletecektir.
- 4. Diyalog ve karşılıklı güven ortamı:** Yüksek düzeyli savunma diyalogları devam ettirilmeli, gerektiğinde üçlü platformlar (AB-Türkiye-NATO) kullanılmalıdır. İki ülkenin savunma bakanlıkları karşılıklı olarak planlamalarını uyumlu hale getirmeli, özellikle Doğu Akdeniz ve Karadeniz'deki güvenlik meselelerinde koordinasyon artırılmalıdır.

Bu adımlar, Almanya ile Türkiye'nin ortak tehditlere karşı koyma kapasitesini ve Avrupa'nın genel savunma dayanıklılığını artıracaktır.

Bu kapsamda; Almanya Başbakanı Friedrich Merz'in 29 Ekim 2025'te Türkiye'yi ziyareti, iki ülke arasında savunma, enerji, göç ve ticaret gibi alanlarda "yakın ortaklık" mesajının verilmesi açısından önemlidir.

Merz, "Türkiye ile yakın ortaklığımızı daha da geliştirmek istiyorum" diyerek askeri ve savunma iş birliği konusunda kapıyı açmıştır⁶. Türkiye, savunma sanayiinde yerli üretim kapasitesini artırırken; Almanya da "ordu kurma iradesi" kapsamında Avrupa savunma mimarisi içinde Türkiye'yi kritik ortak olarak görüyor. Merz'in ziyareti, bu açıdan savunma sanayi ve güvenlik iş birliğini somut adımlara dönüştürme niyetini gösteriyor. Ziyaretin "çok yönlü" vurgusundaki güvenlik boyutu, savunma sistemleri, sanayi ortaklığı ve NATO/Avrupa savunma ağları bağlamında Türkiye-Almanya hattının önemini artırıyor.

Türkiye, Karadeniz ve Doğu Akdeniz ekseninde jeopolitik olarak stratejik bir konuma sahip; Almanya'nın doğu/sınır riski yoğunlaşan NATO bölgesinde bu anlamda Türkiye ile iş birliğine önem verdiği görülüyor. Merz'in ziyareti bu bağlantıyı destekler nitelikte.

Aynı zamanda Almanya'nın "Avrupa stratejik özerklik" hedefi, Türkiye ile savunma sanayii ve güvenlik koordinasyonu bağlamında yeni bir ortaklık modeline imkân verebilir. Ziyaret, Türkiye-Almanya ilişkisinde yalnızca diplomatik

⁶<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/almanya-basbakani-merz-turkiye-ile-yakin-ortakligimizi-daha-da-genisletmek-istiyorum/>

mesaj değil, pratik iş birliği temalarının da başlayabileceğini işaret ediyor — örneğin savunma sanayii, ihracat izinleri, teknolojik ortaklıklar gibi alanlarda yeni dönemde yeni gelişmeler beklenebilir. Türkiye ile Almanya arasındaki ticari hacim, savunma sanayii iş birliğinin artmasıyla birlikte daha da çeşitlenebilir; bu da iki ülke için karşılıklı fayda üretimi anlamında önem taşımaktadır.

Kaynakça

- Anadolu Ajansı. (2025, Ekim 28). *Türkiye ile İngiltere arasındaki Eurofighter Typhoon anlaşması Avrupa ve Orta Doğu basınında geniş yer buldu*. Anadolu Ajansı. <https://www.aa.com.tr/dunya/turkiye-ile-ingiltere-arasindaki-eurofighter-typhoon-anlasmasi-avrupa-ve-orta-dogu-basininda-genis-yer-buldu/3728562>
- Anadolu Ajansı. (2024, Mayıs 31). *Türk Hava Kuvvetleri, Almanya’da düzenlenecek “NATO Tiger Meet 2024” tatbikatına katılacak*. Anadolu Ajansı. <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/turk-hava-kuvvetleri-almanyada-duzenlenecek-nato-tiger-meet-2024-tatbikatina-katilacak/3236683>
- Avrupadan. (2024, Ekim 22). *Türkiye’ye silah ihracatında Almanya’dan rekor izin*. Avrupadan. <http://www.avrupadan.com/almanyadan-haberler/turkiyeye-silah-ihracatinda-almanyadan-rekor-izin-26526>
- BakuNetwork. (2025, Ekim 8). *Türkiye ve NATO’nun yeni mimarisi: Savunma sanayi fay hattında*. BakuNetwork. <https://www.bakunetwork.org/tr/news/analytics/14656>
- Dizman, M. (2022). *Rusya’nın Ukrayna müdahalesi sonrası NATO ve AB güvenlik perspektifi* [PDF]. Uluslararası Bilimsel Dergi, 2025(48), 33-52. (DergiPark)
- Haber.aero – Cem Polatoğlu. (2025, Eylül 3). *Yunan basını: Türk savunma sanayisi bağımlılığı bitirdi*. Haber.aero. <https://www.haber.aero/aero-gundem/yunan-basini-turk-savunma-sanayisi-bagimliliği-bitirdi>
- Independent Türkçe. (2024, Kasım 15). *Almanya Savunma Bakanı: Türkiye NATO üyesi olarak çok güvenilir bir ortak olduğunu kanıtladı*. Independent Türkçe. <https://www.indytrk.com/node/748859>
- OdaTV. (2025, Mayıs 22). *Türkiye’de 9 ülkenin katılımıyla ortak tatbikat gerçekleşiyor*. OdaTV. <https://www.odatv.com/guncel/turkiyede-9-ulkenin-katilimiyla-ortak-tatbikat-gerceklesiyor-120099529>
- SavunmaSanayi.org. (2025, Mayıs 25). *“Türkiye, sahip olduğu altyapı, mühendislik kabiliyeti ve insan kaynağıyla %80 dışa bağımlı olan Avrupa’nın güvenliğinde sorumluluk alabilir”*. Savunma Sanayi. <https://www.savunmasanayi.org/turkiye-sahip-oldugu-altyapi-muhendislik-kabiliyeti-ve-insan-kaynagiyla-disa-bagimli-olan-avrupanin-guvenliginde-sorumluluk-alabilir/>
- SETA. (2024, Şubat 20). *Avrupa Gökyüzü Kalkanı Girişimi ve Türkiye’nin Katılımı*. SETA. <https://www.setav.org/uzmanlar-cevapliyor-avrupa-gokyuzu-kalkani-girisimi-ve-turkiyenin-katilimi>
- TOBB. (2025, Ekim 16). *Hisarcıkloğlu’ndan Türkiye ile Almanya arasında savunma sanayisinde işbirliği mesajı*. Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği. <https://www.tobb.org.tr/Sayfalar/Detay.php?rid=31953&lst=MansetListesi>
- Vira Haber. (2017, Mayıs 11). *Türkiye ve Almanya’dan denizaltı inşasında işbirliği*. Vira Haber. <https://www.virahaber.com/turkiye-ve-almanyadan-denizalti-insasinda-isbirligi-44552h.htm>
- Wagner, (1996). *“Kolektif Savunma ve Stratejik Özerklik.”* (Alıntı dizelerinde Derzman’dan).

Prof. Dr. Murat KOÇ / Çağ Üniversitesi Bölgesel Güvenlik Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi